

HELYTÖRTÉNETI KÖNYVEK

SÁTORHELY TÖRTÉNETE 1.

Lőrincz Árpád

A KEZDETEKTŐL A II. VILÁGHÁBORÚ VÉGÉIG

Megjelent a település első írásos emlékének 680. évfordulójára, faluvá válásának 30. évfordulójára, valamint az iskola építésének 130. évfordulójára.

Sátorhely, 2014.

LóÁrT '14.

Tartalomjegyzék

A szerző előszava

Ajánlás

Bevezetés

Kezdetektől a mohácsi csatáig

Az 1526-os mohácsi csata

A török megszállástól a kiegyezésig

A kiegyezéstől a századfordulóig

A XX. századi fejlődés eseményei 1945-ig

Befejezés

Utóhang

Bibliográfia

A szerző előszava

Hosszú ideje (közel 30 éve) tanítok Sátorhelyen. A 10-14 éves gyerekek érdeklődését felkelteni a történelem tantárgy, mint folyamat és rendszer iránt nehéz feladat. Tapasztalatom szerint a helytörténet, mint motiváló erő segítheti munkámat. Az ismert épületek, az ismert események és az ismert emberek meséi a régmúlt időkről, mintegy kézzelfoghatóvá teszik a történelmet és felkelthetik a részből az egész iránti érdeklődést. Sok bátorítást kaptam ismerőseimtől és barátaimtól, hogy végezzem el a falu számára ezt a hiánypótló munkát. „Amelyik településnek nincs múltja, annak nincs jövője”- hallhattam tőlük többször.

Ösztökélt a kutatásra az is, hogy a téma feldolgozatlan, vagy csak elenyésző töredékben feldolgozott. Nehezítette munkámat, hogy az érintett uradalom levéltári anyagának nagy része Horvátországban (Eszéken) található. Erőmből és időmből, első nekifutásra, csak az 1945-ig terjedő időszak feltárására futotta. Terveim között szerepel a meglévő anyag bővítése, pontosítása és a napjainkig való részletes kibővítése. Azonban, ha erre nem kerülne sor, akkor biztatnám a jövő fiatal kutatóit, hogy bátran folytassák a „felfedezést”.

Kutatásaimat régészeti leletekre, levéltári és könyvtári anyagokra, valamint a még élő idős sátorhelyi lakosok elbeszéléseire alapoztam. Ezúton mondok köszönetet mindenkinek, aki támogatta munkámat! Külön köszönet a segítségért Predácsné Kalotai Margitnak és feleségemnek, Juditnak.

Ajánlás

„Kicsi a bors, de erős.” – mondja a népi bölcsesség. Most a kezében tart az olvasó egy olyan könyvet, amire igaz ez a szólás. Sok éves felsőoktatási tapasztalatból tudom, hogy nehéz könyvet írni akkor is, amikor egy témát már sokan kutattak és megírtak, de igazán az a kihívás, amikor teljesen szűz mezőre téved az ember és keresi a válaszokat. Azt hiszem, hogy volt tanítványomnak, Lőrincz Árpádnak sikerült ezt úttörőként megoldania.

Kiváló érzéssel, nem tudományos munkát hozott létre, és nem szépirodalmi művet írt, hanem egy olvasható, a hétköznapi ember számára érthető, köznyelven megfogalmazott ismeretterjesztő, helytörténeti művet.

Minden jelenlegi és volt sátorhelyinek, de a történelem részletei iránt érdeklődőknek egyaránt ajánlom ezt a kiadványt, amely visszarepít az időben, és személyes ismerősévé teszi a régmúlt szereplőit és eseményeit Sátorhelyen és környékén. Nyitva hagyja a lehetőséget mások és önmaga számára a bővítésre, illetve a folytatásra.

Jó szórakozást kívánok az olvasóknak!

Szeged, 2000. január

Dr. Bezdán Sándor
főiskolai adjunktus

Bevezetés

A Duna jobb partján elterülő, *Bár - Lánycsók - Nagynyárád - Majs* félköríves vonalától, a dunántúli Pannon-táblarög keleti széléig terjedő sík területet nevezzük Mohácsi-síkságnak. E terület két - morfológiailag is jól elkülönülő – szintből áll: a löszszerű, üledékkel fedett mohácsi teraszról és az öntéshomokkal borított ártéri szintből. E síkság közepén terül el *Sátorhely*.

A településtől másfél kilométerre, keletre húzódik az a több ezer éves ősi út, amely *Észéken* át a Balkán-félsziget felé vezető kereskedelmi (borostyán)- és hadiút volt.

Sátorhelytől észak-keletre – alig nyolc kilométer távolságra - található a több, mint 920 éves mezőváros, *Mohács*, közel húszezer lakosával.

A falutól nyugatra csörgedező Borza patak kiváló minőségű (magas, 40-50 aranykorona értékű) földeken keresztül kanyarog. A Duna szabályozásáig ez a terület gyakran vált az áradások színterévé. A Duna folyó esése a *Mohács - Bezdán* szakaszon 1,45 méter. *Sátorhely* már abban a magasságban épült, amelyet az árvizek nem értek el, az esőzések azonban gyakran tették a környéket sártengerré.

Klimája különleges: keverednek az Alföld, a Duna és a mediterráneum hatásai. A szárazföldi és az óceáni hatás lecsökken a területet körülölelő hegyektől (Mecsek, Villányi-hegység és a Baranyai-dombság), így az évi csapadékmennyiség átlaga 610 mm; az évi középhőmérséklet pedig: 12 °C. *Szeged* és környéke után itt a legtöbb a napsütötte órák száma.

A területet az ősidőkben hatalmas erdőségek borították, amelyet a Kárpát-medence és a Balkán-félsziget állatai népesítettek be. Ez a hatalmas erdőség és a hozzá tartozó állatvilág az ember megjelenésével napjainkig fokozatosan eltűnt a környékről. Az utóbbi években a Duna – Béda - Karapanca Természetvédelmi Terület kijelölésével van esély a természetes növény és állatvilág megóvására.

A falu neve 1138-1329 között *Ipolthloka* volt, amely egy Ipolit nevű személy lakóhelyére utal, illetve a latin *Hippolitus* vagy a görög *Ιππολιτος* szóból származik. Jelentése: lovakat kifogó, eloldozó.

1315-1526 között a település neve *Földvár*, amely egy földsáncból álló egykori erődítésre utal. Ez az 1526-os mohácsi csata után elpusztult. A török hódoltság idején betelepült szerbek - az itt táborozó törökök emlékére - *Satoriste*-nek nevezték el (Sátorozó hely) az új települést.

Ez a név átkerült a magyarba is, majd tükörfordítás révén *Sátorhely* lett belőle. A név az idők során így változott: 1769: *Satoriscta*, 1783: *Satoristie*, 1799: *Satoristsa*, 1808: *Satoristye*, 1908: *Sátorhely*.

A kutatók a mai napig vitatkoznak azon, hogy ez egy és ugyanazon, vagy két település neve. A mai település az említett falvaktól egyenlő távolságra fekszik egy kelet – nyugati tengely közepén.

Kezdetektől a mohácsi csatáig

Már az őskőkori ember előszeretettel választotta a környéket nyári lakhelyül, illetve vadászó, halászó és gyűjtögető területnek. Erre kiváló adottságai determinálták: halban gazdag folyó és árterületei, vadban gazdag végeláthatatlan erdei, az árterületek mindig dús, füves legelői. Mindezek kiváló lehetőséget nyújtottak a végleg letelepedő homo sapiensnek. A földművelés és állattenyésztés már a bronzkortól jelen volt a környéken.

Az ekék mai napig is kifordítanak - őszi mélyszántás idején - ebből a korból származó eszközöket (szakóca, nyílcsúcs, kőpenge, stb.). Meglepődve tapasztaltam, hogy a gyerekek ebből az időszakból, milyen nagy mennyiségű tárgyi leletet, őskori emléket hoztak a történelem órákra. Kiderült, hogy édesapjuk, nagypapjuk gyűjtötte a falu környékén talajművelés közben.

A környező területen a régészek több bronzkori település maradványait tárták fel. Megtalálták a kezdetleges földművelés és állattenyésztés bizonyítékait.

Papp László régész 1961-1963 között - a mohácsi csata emlékei után kutatva - őskori leletekre bukkant.

Gergely Endre régész - szintén ezt a történelmi eseményt kutatva -1961-ben feltárásokat végzett, és őskori edénytöredékekre lett.

Sátorhely - Törökdomb környékén **Gergely Endre** római erődítmény maradványait, valamint ugyanebből a korból származó sírokat talált. Valószínűnek tartotta, hogy a római erődvonal - limes - egy kis őrtornya állhatott itt.

Ugyanezen a helyen **Papp László** 1959-ben Árpád-kori temetőt talált, és egy ezzel azonos korú település maradványait tárta fel. Az eddig említett terület a jelenlegi községtől két kilométerre, keletre fekszik.

Ugyanígy messze, a falutól délre - a Borza patak két partján –, a fent említett két régész római kori települések II-IV. századi maradványait fedezte fel.

Szűcs József régész 1968-ban ugyanitt középkori falu maradványait találta meg, egy templom lelettel együtt. Az e területről készített légi felvételeken is jól láthatóak voltak a szántáson az elszíneződések, amelyek egy falu képét rajzolták ki templommal és házakkal. (Ezek az elszíneződések még ma is láthatóak.)

Kiss Béla mohácsi helytörténész szerint ez az a két falu, amely két különböző, egymástól négy kilométerre fekvő település: *Ipolthloka* és *Földvár*. Mindez **Kiss Lajos**: Földrajzi nevek etimológiai szótárában egy azon településként, csak az idők során megváltozott névvel szerepel.

Jelenleg a község az említett két település között fekszik. A régészek, történészek és források nagy része az utóbbi települést tekinti *Sátorhely* elődjének, mégis, a teljesség érdekében, ennek a lehetőségnek az említése is előtérbe került.

A terület **Szent István** korában - az adományozások és a *pécsvárad*i apátság alapítása előtt - királyi birtok volt. 1093-ban **Szent László** király a *bátai* monostornak adományozta a földeket és falvakat. **II. András** uralkodása idején, 1234-ben került a terület **Gros vagy Brancioni Bertalan** pécsi püspök birtokába.

A XIV. századi belső harcok és pártvillongások idejét kihasználva, a szomszédos **Töttös** család próbálta megszerezni a területet. A püspökség ezt nem hagyta. Kétszer is bejáratta a környéket a hiteleshelyi tisztségviselőkkel, hogy tisztázzák a falu hovatartozását, mely mindezek után a pécsi püspökség tulajdonában maradt.

A falu először az 1333-34-es pápai tizedjegyzékben: „DEMETRIUS SACERDOS DE NARAD” néven szerepelt; és mellette *Földvárat*, mint templommal és pappal rendelkező helyet említi.

A település a török előtti időkben a középkori magyar falvak megszokott életét élte. A római katolikus lakosság főleg állattenyésztéssel és földműveléssel foglalkozott. A jó minőségű földek biztosították a magas termésátlagokat, így a kilenced és a tized, valamint az egyéb szolgáltatások beadása, és a robot elvégzése - a legtöbb esetben - nem okozott gondot. Csak az aszályos időszakok és az esőzések veszélyeztették időközönként a termést.

1526 augusztusában a hírek lassú áramlása és a földbirtokos nemtörődömsége miatt, a faluban élő jobbágyokhoz nem jutott el a növekvő török veszély híre. Váratlanul érte őket a megjelenő 80-120 ezer fős hadsereg, még idejük sem volt a szervezett menekülésre. Az utolsó pillanatban, jószágot és ingóságot hátrahagyva, fejvesztve menekültek. Mivel az 1526-os mohácsi csatában a török ágyúk itt kerültek felállításra, és a csata a jelenlegi település helyén zajlott, ezért az ehhez kapcsolódó események körülményeit feltétlenül érdemes röviden megvizsgálni.

Az 1526-os mohácsi csata

I. Szulejmán szultán 1525 decemberében határozta el, hogy hadjáratot indít Magyarország ellen. A hír **II. Lajos** udvarába a következő év tavaszán érkezett meg. **VII. Kelemen** pápán kívül egyetlen európai uralkodó sem érzékelt a veszélyt, nem segítettek a kétségbeesett magyar királynak. Az országon belül feudális anarchia dúlt. Hiába hívta össze a király a rákos-mezei országgyűlést, hiába küldte körbe Úrnapján az egész ország területén a véres kardot, a hatalmi harcokban civakodó magyar rendek nem törődtek a közeledő veszéllyel. 1526 augusztus elejére, *Tolnára* meghirdetett gyülekezőről még a király is elkésett. A csapatok száma alig haladta meg a húszezret. Kénytelenek voltak ilyen csekély létszámmal is megindulni a török felé, mert a király nem akarta az ország belsejébe engedni az ellenséget. Reménykedett, hogy menet közben csatlakoznak hozzájuk az lemaradt csapatok.

1526. augusztus 17-én érkeztek a csekély számú bandériális csapatok *Tolnáról Bátára*. A fővezérséget senki sem vállalta. Végül az alsó végek kapitányára, **Tomori Pál** kalocsai érsekre testálták a tisztséget, valamint **Szapolyai Györgyre**, aki csak testvére - **János** erdélyi vajda - megérkezéséig vállalta.

A horvát rendek 10.000 fős hadseregét vezető **Frangepán Kristóf**, és a 20.000 fős erdélyi hadakat irányító **Szapolyai János** többször kérték a királyt, hogy megérkezésükig ne bocsátkozzon harcba.

Az eredeti tervekhez képest az egyesített magyar hadak is késésben voltak, és a két fentemlített hadsereg még legalább kétheti járőföldre volt (*Zágráb és Nagyvárad*). **II. Lajos** és vezérei semmiképpen sem akarták a török hadakat az ország belsejébe engedni, ezért a csata előtti napon összeült a haditanács. Hosszas vita után – ahol felvonultattak minden érvet és ellenérvet – az összeütközés mellett döntöttek. A haditerv szerint – figyelembe véve a hatalmas török sereg mozgásának korlátait, valamint az időjárási- és terepviszonyokat – a majsi-dombokra érkező hadtesteket a magyarok darabokban támadják meg, így tartják őket a dombok mögött, megvárva az erősítést.

Másnap, augusztus 29-én, szerdán a 25.000 főt számláló magyar sereg - kétezer főt hátrahagyva a szekértábor védelmére – reggel (bőséges reggeli után) kivonult a *Mohács* alatti táborhelyről, hogy harcrendbe álljon. Ezzel egy időben, a hajnali órákban a török csapatok - miután imádkoztak és harcrendbe álltak - elhagyták *Baranyavárat*. A szultán hamar rájött, hogy nem tudja tartani az alakzatot, és átrendezte egyenes vonalba a hadseregét, amely így

több kilométeres vonulási sort jelentett. A ruméliai hadtest, és a tüzérek (300 ágyúval) leereszkedtek a *majsi*-dombokon, és *Földvár* területén kezdtek el tábort verni. Nem készültek csatára, csak a faluban és a mögötte lévő kiemelkedésen akartak állást foglalni, illetve táborozó helyet nézni a síkság szélén. A reggel óta harcrendben álló magyarok támadásba lendültek, és meghátrálásra kényszerítették a ruméliai hadtestet. A hevenyészve felállított török ágyúkból leadott lövések nem találtak célt, mert az ágyúk irányzékeit nem tudták pontosan beállítani, így a paticsok ellőttek a támadó magyarok felett.

A magyar tüzérség (85 ágyúval) a jelenlegi *Mohács-Sátorhely* Történelmi Emlékhely területén ásta be magát. Körülöttük helyezkedett el a gyalogság és a lovasság. Mivel pozíciójukat jóval a törökök táborverésének megkezdése előtt elfoglalták, ezért **Tomori Pál** úgy gondolta, hogy ebben az átmeneti helyzetben megverheti a ruméliai hadtestet, és elfoglalhatja az ellenfél ágyúit. A csata a község mai helyén zajlott. Az első magyar harcrend - két lovas szárnyból és gyalogos közepből állt - délután négy óra felé lendületes támadással áttörte a ruméliai hadtest vonalát, a török katonák megfutamodtak. A sikeren felbuzdulva **Tomori Pál** támadásba küldte a második harcrendet, amelynek az élén a király állt. Ekkor ért a harctérre az anatóliai hadtest, és szétverte az első magyar harcrend balszárnyát képező nehézlovasságot, melyet **Perényi Péter** váradi püspök vezetett. **Tomori Pál** még megpróbálta a megáradt Borza patak mellett összefogni a menekülőket, de bekerítette őket a török lovasság. Maga **Tomori** is ekkor esett el. A csata másfél óra alatt véget ér.

Közel 18.000 magyar halott maradt a harctéren. Egy részük menekülés közben a megáradt patakokba (Csele, Borza), mocsarakba, zsombékokba fulladt, más részük a győztes törökök bosszúálló kardjától lelte halálát. **II. Lajos** a megáradt Csele patak felé menekült. Nehéz páncélzata a víz alá húzta, és ez lett a végzete. Néhány történész feltételezése szerint a menekülő király nem vízbe fúlt, hanem – cseh kard által – gyilkosság áldozata lett. Jelenleg több, mint egy tucat elképzelés látott napvilágot a király haláláról.

A csata 450. évfordulójára, 1976-ban, Történelmi Emlékhely épült arra a helyre, ahová **Kanizsai Dorottya - Perényi Péter** özvegye, a **Siklói** vár úrnője - a halottakat temettette.

Sátorhely utcái ma az elesett, vagy az eseményekben részt vett hősök neveit viselik: *Tomori Pál, Brodarics István, II. Lajos, Kanizsai Dorottya, Perényi Imre.*

Ma is élő legenda, hogy a környék földjei azért ilyen jó minőségűek, mert a magyar katonák vére itatta át, a testük táplálja az itt termesztett növényeket.

A csata után **I. Szulejmán** szultán sarcolásra, pusztításra és gyilkolásra utasított. Ekkor pusztult el *Földvár*, és a területen lévő közel ötven falu és öt kolostor. (Ezeknek a településeknek a maradványai a mai napig találgatásra adnak okot a jelenlegi község elődjére

vonatkozóan: *Földvár* vagy *Ipolthloka*). A magyar lakosság vagy elmenekült, vagy áldozatul esett a törökdúlásnak.

Hosszú ideig a környéken nem telepedett le senki. Közel ötven év múlva alapítottak - a Balkánról, a török elől menekülve - szerb nemzetiségűek falvakat a területen. Az új település neve *Satoriste* lett, a törökök többszöri itt táborozása miatt. Maga **I. Szulejmán** szultán, a mohácsi győző is többször vert itt tábor: 1526. augusztus 29-én az első *mohácsi* csatában, majd 1529. július 20-án itt fogadta **Szapolyai Jánost** és hódoló csapatát, aki hatalmának védelméért kezet csókolt a hódítónak. 1532-ben is itt vert tábor. 1541-ben őrséget hagyott hátra ezen a területen, illetve *Mohácson*. Az 1543-as hadjárata alkalmával is itt állapodott meg. A hely fontosságát a Balkánra vezető hadiút adta. Ma *Törökdombnak* hívják azt a helyet, ahol az imasátor állt, hogy az itt elhaladó török kereskedők és katonák leróják tiszteletüket **Allahnak** a *mohácsi* csatában aratott győzelemért.

A török megszállástól a kiegyezésig

A török 150 éves uralma alatt semmiféle feljegyzés nem maradt fenn az újonnan alakult településről, amely már pontosan a jelenlegi falu helyén épült fel. Valószínűleg jó minőségű földjei miatt ez a terület is áldozatul esett a török rablógazdálkodásnak (haradzs). Az itt letelepült görögkeleti (ortodox) vallású szerbeket minden valószínűség szerint jobban megtúrta a török, mint az ország belsejében élő más vallásúakat. Biztosra vehető azonban, hogy ők is nagyon várták a török uralom végét.

A második *mohácsi* csata - az itt letelepültek szerencséjére - nem a *mohácsi* síkon, hanem attól 20 km-re délnyugati irányban, a Villányi-hegy lábánál, *Nagyharsány* mellett zajlott. Az osztrák-magyar seregek óriási győzelmet arattak. A menekülő törökök *Mohácsnál* akarták ágyúikat a Dunán horgonyzó naszádokra pakolni, de az üldöző csapatok elsüllyesztették azokat. A mai napig – mederkotráskor, vagy sóder kitermeléskor – előkerül egy-egy ágyúcső.

1699. január 30-án - a *Karlócán* kötött béke örömeire - **I. Lipót** király **Szavojai Jenőnek** ajándékozta a birtokot, több más magyarországi birtokkal együtt. Az oklevél narratív részében az adományozó magyarázatot is adott nagylelkű cselekedetére: a herceg elévülhetetlen érdemeket szerzett az ország török alóli felszabadításában. Ebben a dokumentumban még *baranyavárinak* nevezi ezt a területet, melyet később mindenhol *bellyei* uradalomként említenek. Ehhez a birtokhoz tartozott *Satoriste (Sátorhely)* is. A térség török utáni első tulajdonosa nem csak hadi érdemeiért kapta a birtokot, hanem azon 25.000 rajnai forintért, mellyel neki a kamara tartozott.

1721-ben *Fulda* környékéről német telepések vándoroltak be, **III. Károly** király felszólítására. Ezek az új lakók - az építkezésekhez, termőterület nyeréséhez, fa alapanyagú mesterségekhez és téli tüzelőnek - az erdők nagy részét kiirtották. Csak a művelésre alkalmatlan meredek dombokon maradt egy-két ligetes rész.

Mivel **Szavojai Jenő** nem nősült meg, így halálakor (1736. április 10.), örökös híján, a kincstárra szállt vissza az uradalom.

A kincstári kezelés ötven éve alatt nehéz időket élt át a birtok. Sok csapás érte a települést is. Dögvész, melyben 7 ökör, 24 tehén, 11 növendék marha, 34 ló, 4 hároméves csikó, 30 juh és 36 még meg nem hizlalt sertés pusztult el; járványos betegségek, esőzések, és a Borza patak áradása, melyben 300 kaszásnyi rét, 20 hold búza és 50 hold zab vált semmivé. A törökök elleni harcokra, illetve követségbe menet, a katonaság többször - négy éven keresztül - igénybe vette a falu szolgáltatásait: előfogat, ingyen fuvar, állatállomány lefoglalása és beszállásolás. Összesen: 3 db ló (43 forint), 4 db ökör (47 forint), 45 marha (351 forint), 60 szekér zöldtakarmány és 742 forint értékben élelem. Ezekből a szolgáltatásokból csak 151 forintot térített meg a kincstár.

Az uradalom és a *Sátorhelyen* élő falusi lakosság életére vonatkozóan sokat megtudhatunk az 1767 és 1775 között végrehajtott úrbérrendezés igen alapos és körültekintő előmunkálataiból, amelynek során jelentős írásos dokumentumok maradtak meg számunkra. A felmérések között található a „Kilenc kérdőpontra adott válaszok” nevet viselő, kézzel írt latin nyelvű összeírás. Ez a *bellyei* uradalomról **Bana Mátyás**, *Baranya* megye egykori szolgabírája, valamint **Farkas Lőrinc**, *Baranya* jegyzője aláírásával 1767. szeptember 11-én készült *Bellye* várában. Az úrbéri rendezést végző tisztviselők munkájára sem panaszkodhatunk, minden települést becsületesen meglátogattak. Kihallgatták a helyi szolgabírókat, az esküdteket. A vegyes lakosú falvakban az egyes etnikumok képviselőit is meghallgatták. A központilag szerkesztett kilenc kérdés a jobbágyok társadalmi-gazdasági helyzetére, és az uradalommal való kapcsolatára vonatkozott, amelyre a falusi képviselők teljes komolysággal, eskü alatt feleltek.

Az 1767-es úrbéri tabella rendezi a területi viszonyokat a településen. Egy jobbágyház hely tartozéka: 22 hold szántó, 10 szekérnyi rét (évenkénti két kaszálással). A jobbágy korcsmáztatási joga **Szent Mihály** napjától **Szent György** napjáig tartott. Robotban két igással és saját szekérrel, szántás idején négy igással és saját ekével tartoztak szolgálni a földesurat.

1784-ben **Mária Krisztina** főhercegnő – **Habsburg Albrecht** főherceg felesége – vette meg a *bellyei* uradalmat.

Már a következő évtől kiemelkedő szerepet szánt *Sátorhelynek*. Kívánságára – részben ma is álló – falakkal körülvett főudvart, tiszti lakásokat és cselédházakat, valamint magtárt építtetett robotban a birtok irányítása céljából. **Nemes János** vezette az építkezést. (Ez az épület a ma is áll, csak éppen az impozáns központi épület - amely a főhercegi pár ott tartózkodásakor lakhelyül szolgált - esett áldozatául a szocialista tervgazdálkodás torz elgondolásainak az 1960-as évek második felében. A régi út kikerülte a „Várudvart”, majd mögötte újra visszakanyarodott. A fő épületrészt az út kiegyenesítésekor lebontották. Ma a falu ékessége lehetne! A könyv borítóján erről a Várról láthatjuk **Erdőhelyi Kálmán** mohácsi tanár 1936-ban készült festményét.)

Az 1800-as évek elején erdősávokat telepítettek a környéken, ezzel pótolva a fél évezredes fapusztulást. Kialakult a határ mai képe.

Mivel ebben a főhercegi családban sem született gyermek, haláluk után az uradalom visszaszállt a koronára. A kincstár intézőket jelölt ki a birtok javadalmainak kezelésére.

1822-ben **Károly Lajos** főherceg kapta meg az uradalmat. *Sátoristyén* ekkor: 6.000 nemesebb merinói-juh volt található. A birtokot egyenlő táblákra osztották fel, és különféle fákkal ültették be. Zsilipeket építettek, melynek vizét a Borza patak adta, s amellyel – lombardiai módra – a réteket öntözték.

1836-ban ázsiai-kolera és szárazság sújtotta a lakosságot. Sokan meghaltak, vagy súlyosan megbetegedtek. A faluban nem uralkodott el a pánik – mint, sok más településen – a kutak fertőtlenítése miatt, ezért nem törtek ki lázadások, és így megmenekültek a hadsereg bosszújától.

1847-ben **Habsburg Albrecht** főherceg vette át az uradalom irányítását. Ekkor a birtokhoz 30 község, 9 pusztá és egy nagyobb majorság tartozott.

Az ő tulajdonlása idején változott meg az uradalom földjein élő jobbágyok (parasztok), illetve a cselédség jogállása. Az 1848-as forradalom és szabadságharc előtt a cselédek csak a napi szükségleteket elégítették ki, és az állatokat gondozták. Kik is azok a cselédek? Azok, akik kikötött bérért, mezőgazdasági vagy háztartási munkára egész évre elszegődtek. Cselédet a középparaszt, a nagygazda, urasági birtok, uradalom alkalmazott; de cselédként emlegetik az alacsonyabb beosztásban álló városi, egyházi alkalmazottakat is. A differenciált paraszti társadalomban a cseléd bérmunkás, szolga, akinek munkaerejével munkaadója rendelkezik. Munkája nem szakosított, az általános paraszti tevékenységet kívánták meg tőle. Bár ugyanabban a paraszti formarendszerben élt, mint gazdája, társadalmi helyzetük alapvetően elválasztotta őket. A gazda kíméletlenül, gyakran még testileg is fenyítve, cselédje magánéletét semmibe véve sajtolta ki a járandóság ellenszolgáltatását. Minthogy időbérben

dolgoztak, minden lépésüket ellenőrizték. Éppen ezért a differenciált paraszti társadalomban már a munkaadó és bérmunkás ellentéte feszült a gazda és cselédje között. A cseléd gyűjtőnév, amelybe a libapásztor, kiskanász, béres, öregbéres, kocsis stb., mind beletartozik. A cselédeknek főként az uradalmakban, de kisebb gazdaságokban is hierarchiájuk volt. A cselédek főleg a szegény vagy nincstelen parasztság soraiból kerültek ki. A cselédség lehetett egy egész életen, generációkon át tartó állapot (uradalmi béresek), de korlátozódhatott a házasság előtti fiatal évekre, a létalap megteremtéséhez szükséges időszakos munka idejére.

Az 1848. évi áprilisi törvények kötelező örökváltságot adtak a parasztság számára. Ez azt jelentette, hogy a jobbágy részére kiosztott földek - amin „ültek”- a törvény hatályba lépésekor a tulajdonukba szállt. Ennek következtében a birtokos tulajdonában csak az uradalmi földek, erdők, legelők, szőlők maradtak, és ezeket már robotban nem lehetett művelteni. Így azok a volt zsellérek, föld nélküli parasztok, akik eddig is bérmunkát végeztek a földesúrnál, középparasztnál vagy nagygazdánál, lassan az uradalmi központba költözve állandó béressé, cseléddé váltak. Életüket végleg ide kötötték. A faluban ettől kezdve fokozatosan építették a cselédlakásokat, amelyek a mai napig állnak (Hunyadi János utca sorházai).

Az 1850-es népszámlálás szerint a lakosság vallási- és nemzetiségi megoszlása a következő táblázatban látható:

Római katolikus	Evangélikus	Református	Görög keleti
256	1	8	33

Magyar	Német	Szerb	Horvát
156	96	33	3

A kiegyezéstől a századfordulóig

Az 1867-es kiegyezés lendületet adott az uradalom további fejlődésének. Megnyílt a Habsburg birodalom piaca a magyar termények előtt, ugyanakkor lehetőség nyílt az új gépek beszerzésére.

1884-ben a birtokosság iskolát építtetett. Egy tanteremben 90 gyermek tanult magyarul és németül, őket egy tanító oktatta.

A *bellyei* uradalom legszebb és legnagyobb gazdasági kerülete *Sátorhely* volt. Hozzá tartozott: *Borza*, *Lajmér* és *Vizslak* fiókmajorja is; együttes területük 4642 hold volt.

1886-ban vadgesztenye fasort telepítettek az *eszéki* úttól a főépület bejáratáig. (Az Önkormányzat, a Duna Dráva Nemzeti Park és a Közút Kezelő példamutató összefogásának eredményeként a fák 90 %-a mai napig él, pedig többször próbálkoztak a kivágásukkal, legutóbb 2004-ben. Az Önkormányzat napjainkban is folyamatosan pótolja a kiszáradt fákat. Sajnos, egy Amerikából behurcolt ízeltlábú (aknázó moly) megtámadta a fákat, így már augusztusban leszáradnak a levelek. A pótlásnál erre a molyra rezisztens vadgesztenye csemete kerül kiültetésre.)

1887-ben súlyos kanyarójárvány tört ki. Hetvennyolcan megbetegedtek, és kilencen meg is haltak.

1893 őszén, a *bellyei* uradalomba vadászatra érkezett **Vilmos német császár**, akit már **Frigyes** főherceg látott vendégül, nevelőapja betegsége miatt. Rövid látogatást tettek a *sátorhelyi* uradalomban is.

1894-ben még egy tantermet építettek az iskolához, amely a körülményekhez és a környékbeli iskolákhoz képest jól felszerelt volt.

1895-ben **Habsburg Albrecht** főherceg meghalt, a *bellyei* uradalmat fogadott fia, **Habsburg Frigyes** főherceg örökölte. A főherceg sokoldalú és tehetséges, ereje teljében lévő ember volt. 1874-től a pozsonyi 5. hadtest vezénylő tábornoka. 1907-től a császári és királyi honvédség főparancsnoka; 1917-ig az osztrák-magyar hadsereg főparancsnoka volt. Bányászati, kohászati és mezőgazdasági ismereteket szerzett, így készült a hatalmas birtok vezetésére. Az asztalos mesterséget is kitanulta.

A Habsburg birodalom területén több birtoka is volt, de a *bellyei*, és ezen belül a *sátorhelyi* a legkedveltebbek közé tartozott.

Frigyes 1878-ban feleségül vette **Croy Izabella** hercegnőt. Nyolc lánya és egy fia született a házaspárnak. A fiú 1897-ben született és az **Albrecht** nevet kapta „fogadott” nagyapja után.

Az uradalmat ebben az időben nyolc gazdasági kerületre osztották. A gazdasági épületek száma közel ötszáz volt; köztük 81 istálló, 7 malom, 8 gépjavító-műhely, 6 téglagyár, 5 kovács- és 5 bognárműhely. Ezen kívül 2 kápolnája és 6 iskolája volt a birtoknak. Az országban egyébként kevés helyen termelt kenderrel és a komlóval is foglalkoztak, hiszen bőven volt munkaerő az aprólékos kézimunkára. (Magyarországon az utolsó komló-ültetvény *Sátorhelyen* volt, és az 1990-es évek végén szűnt meg.) A *bellyei* uradalom területén kendergyár is működött, melyet még **Albrecht** főherceg építtetett 1868-ban.

Frigyes főherceg felesége, **Izabella**, becsvágyó, okos és nagyműveltségű asszony volt. Tevékenyen részt vett a magyar társadalmi életben: különböző egyletek, intézmények védnökségét látta el. 1907-ben a Pécsi Országos Kiállítás- és Vásár megnyitójának díszvendége és fővédnöke volt, férjével együtt. Fogékony volt a művészetek, az újdonságok iránt.

A XX. századi fejlődés eseményei 1945-ig

1901-ben **Habsburg Frigyes** főherceg utasítására - a főépülettel szemben - új iskolát építettek két jól felszerelt tanteremmel. 1902-ben a tanítás már ebben az új épületben kezdődött meg. Egy tanító 60 gyermeket tanított magyar és német nyelven.

A belügyminiszter 1908. március 18-án a 33118/IV.a.sz.a. kelt leiratában *Sátoristye* puszta nevét (tükörfordítással) az 1898. évi IV. törvény alapján *Sátorhelyre* változtatta.

1916-ban a kis kápolna harangját hadi célokra (hadianyag gyártására) igénybe vették.

Az I. világháború vihara természetesen a település lakóiból is megkövetelte áldozatait. Nagyon sok férfit besoroztak. A lakosság számarányához viszonyítva sokan estek el a fronton. Az elesett hősök tiszteletére – megemlékezés keretében - 1924-ben emlékművet állítottak, amelyen feltüntették az áldozatok névsorát:

<i>Beck Bálint</i>	<i>Günther András</i>	<i>Bauer József</i>
<i>Zivocki József</i>	<i>Schaschetzky János</i>	<i>Glück György</i>
<i>Oroszlán István</i>	<i>ifj. Farkas András</i>	<i>Glöckner József</i>
<i>Molnár István</i>	<i>Fischer János</i>	<i>Forster Tódor</i>
<i>Heller József</i>	<i>Kovacev Mátyás</i>	<i>ifj. Schulz Pál</i>
<i>Krisztmann István</i>	<i>Mányoki Pál</i>	<i>ifj. Schoplocher Lőrinc</i>
<i>Trost János</i>	<i>Bán János</i>	<i>ifj. Krix József</i>
<i>Milics Szvetozár</i>	<i>Ambach Pál</i>	<i>idb. Krix József</i>
<i>Folk György</i>	<i>Vukovics György</i>	<i>Kolarics Mihály</i>

A trianoni békediktátum után, az új délszláv nagyhatalom közvetlen szomszédja lett a falu. Mivel *Baranyavár* és *Bellye* is a határon túlra került, a birtok központjává *Sátorhely* vált.

Az uradalom több, mint fele az új *Szerb-Horvát-Szlovén (a későbbi Jugoszláv) Királysághoz* került.

Az 1920-as népszámlálás szerint a lakosság aránya így oszlott meg:

Római katolikus	Evangélikus	Református	Görög keleti
552	13	4	3

Magyar	Német	Szerb	Horvát
514	50	6	2

Frigyes főherceg 1922-ben, **Mária Krisztina** főhercegnő halálának 100. évfordulójára, Emlékkeresztet állíttatott az uradalmi központ előtti park északkeleti sarkában. Felirata csak röviden ennyi volt: **ANNO 1822**. Az elbeszélések szerint a főherceg itt imádkozott, mielőtt nagy útra indult. A *sátorhelyiek* itt gyülekeztek: ha zarándoklatra indultak *Máriagyűdre*, misére a *nagynyárádi* templomba, vagy *Mohácsra*, a római katolikus temető kápolnájába, a csata évfordulóján rendezett megemlékezésre és szentmisére. 1923-24-ben vörhenyjárvány sújtotta a falut, amely sok szenvedést okozott az embereknek.

A következő évben tejszövetkezet alakult. 2 006 418 liter tejet gyűjtöttek be.

Habsburg Frigyes főherceg 1926-ban a kis kápolna helyett - a magtár épületének egy részét alaposan átépítve – több száz fő befogadására alkalmas kápolnát építtetett a Szent Kereszt felmagasztalásának tiszteletére. (Mérete miatt azóta is mindenki templomként említi.) Egy falu életében nagy eseménynek számít a templomépítés. Még azok is nagy odaadással dolgoztak, akiknek ez nem volt kötelességük. A leghíresebb környékbeli mesterek készítették a belső díszítéseket. **Angster** pécsi mester orgonája került a karzatra. Az oltárrészt díszes tölgyfa burkolattal látták el. A déli oldalt festett üvegablak díszítette. Ebben az évben káplánállomást szerveztek.

Az 1930-as népszámlálás szerint a lakosságból:

Római katolikus	Evangélikus	Református	Görög keleti
567	14	6	1

Magyar	Német	Szerb	Horvát
508	54	4	1

1932-ben **Habsburg Albrecht** főherceg vette át a birtok irányítását. (Lányai, **Sarolta és Ildikó** ma Svájcban, illetve Amerikában élnek, és a rendszerváltás óta gyakran járnak Magyarországra. Még lakást is vásároltak a központi épületben, melynek tulajdonjogát, néhány év múlva visszavásárolta az önkormányzat.)

Ebben az időben fokozatosan fejlődött *Sátorhely*. Hatalmas istállók épültek, felújították a tejsarnokot. Keskeny nyomtávú vasutat építettek, összeköttetést teremtve a *mohácsi* fővonallal. A vasút megkönnyítette a fuvarozást, és hamarosan utasokat is szállított. A földekre vasúttal hordták ki a trágyát, vetőmagot, és betakarításkor a termést a magtárba. A mozdony előtt folyamatosan rakták le a mozgatható síneket, így bárhová elérhettek, csak stabil talajra volt szükség. Egyre több gép (főleg gőzgép) segítette az uradalmi cselédek munkáját.

Az ebben az időben kiadott *Pécs-Baranyai* Ismertető öt kiemelkedő szerepű *sátorhelyi* lakost említ meg. Név szerint: **Blumenreich József** kocsmáros, **Czéh Vilmost** a „Hangya” szövetkezet üzletvezetőjét, **Kóry József** uradalmi intézőt, **Werner László** uradalmi segéd tisztet és **Wahr Károly** tejsarnokvezetőt.

1938 és 1944 között - **Gyöngyösi Mihályné, Horváth Éva** feljegyzései szerint – az Albrecht Főhercegi Uradalomban *Sátorhelyen*, és a hozzá tartozó pusztákon (*Vizslak, Kisvizslak, Újistálló, Borza, Téglaház, Feketekapu, Lajmér*) a következő lakosok magyarosították a nevüket:

eredeti

Kramm János
Metz József
Bauman Henrik
Volf Mátyás
Folk György
Schuman Jakab
Schneider Antal
Schmidt Antal

magyarosított

Gyöngyösi János
Méhész József
Békefi Henrik
Véri Mátyás
Faltai György
Sebestyén Jakab
Újvári Antal
Szilárdi Antal

Mutsler József	Madaras József
Müller Pál	Marosvölgyi Pál
Glück Jakab	Geszthelyi Jakab
Glückner Ferenc	Galamvölgyi Ferenc
Katics István	Kocka István
Troszt János	Temesi János
Proposzt Márton	Belérdi Márton
Pencz Mihály	Pálfalvi Mihály
Valdech István	Erdősi István
Heil Péter	Hortobágyi Péter
Veisz János	Vári János
Gerg Miklós	Karai Miklós
Mutátovics János	Mogyorósi János
Heller Péter	Haraszti Péter
Hamberger János	Hatfi János
Ösztereicher Fülöp	Örkényi Fülöp
Arnold József	Árpád József
Schwam Miklós	Sík Miklós
Máder György	Madarasi György
Spet József	Szolnoki József
Kresz Rezső	Kenéz Rezső
Müller György	Kalocsai György
Máder István	Szendrődi István
Berger János	Baranyai János
Anaszter Pál	Avar Pál
Schkruth József	Somogyi József
Krémer Péter	Komáromi Péter
Veisz József	Zurányi József
Herr János	Honvéd János
Oszvald János	Óvári János
Szeletics Antal	Szentkúti Antal
Bauer Ádám	Bánfalvi Ádám
Soploher István	Soproni István
Grünfelder Antal	Zöldföldi Antal

Gruber József	Ajtonyi József
Schmidt Péter	Seregi Péter
Kaich Péter	Kőhegyi Péter
Radics József	Reményi József
Maiszter György	Monyoródi György
Topler János	Tátrai János
Battman Mihály	Beregi Mihály
Szimó József	Szirényi József
Slott András	Siklósi András
Bizer János	Bánhegyi János
Hauch János	Hegyvári János
Hesz János	Hatvani János
Bozsánovics István	Bérces István
Pencz Ede	Palágyi Ede
Nikter István	Nyitrai István
Fingenágel József	Fürdős József
Lorencz Miklós	Lörinc Miklós

Az akkor „divatos” magyarosítási hullám *Sátorhelyen* és pusztáin is végigsöpört. Mint a fentiekből is kiderül nem a tükörfordítás, hanem az azonos kezdőbetű és a hasonló hangzás dominált az új név választásánál.

A fejlődés a II. világháború kitörése után is töretlen, hiszen a mezőgazdasági termékek iránt nagy a kereslet. A bevételek egy részét a birtok fejlesztésére használta a főherceg. A háborúba való közvetlen belépés azonban már hátráltatja a további fejlődést. Ekkor - Jugoszlávia megszállása idején - egy rövid időre visszakerül a birtokhoz a *bellyei* uradalom nagyobb része, amit a trianoni békediktátum után csatoltak el. Ez nagy feladatot jelentett a főhercegnek, de a gazdatiszteknek és az uradalmi intézőnek is.

Az iskolában a kisebb gyerekek számára **Salamon Vilma** tanítónő Szív Gárdát szervezett. Tartalmas programokra hívogatta a tanulókat. A nagyobb lányokból pedig KALÁSZ-t „kötött”, a Katolikus Lányok Szövetségét. Elméleti ismeretekkel, de méginkább gyakorlati tanácsokkal látta el a fiatal lányokat. Olvasókör is működött a faluban. A tagok téli estéken csendes olvasásokat és felolvasásokat szerveztek. A kör helyiségében minden nap ingyen tejet osztottak az iskolás gyerekeknek. Levente Egyesület is működött a településen. A

12-18 éves fiúk katonai kiképzésben részesültek, de a háború utolsó évében rettegve bujkáltak a sorozás elől. Sok felnőtt *sátorhelyit* harcba hívtak. A háború után kevesen tértek haza. A hősi halottak névsora:

Baracsi Imre

Farkas András

Kresz József

Sebestyén Béla

Vicsik Károly

Békefi Ádám

Fuchsz Mihály

Lengyel János

Szijjártó János

Bérces György

Kalocsai György

Monyoródi György

Varga Károly

A falu mellett, az *Eszék* felé vezető úton gyakran vonultak munkaszolgálatos katonák. 1943 tavasza és 1944 nyara közt ideiglenes tábor is alakult a település határában, a híres „Törökdomb” közelében. Helybeliek hordták a vizet és az élelmet a környező falvakból összegyűjtött zsidó foglyoknak. **Belérdi Márton** a víz mellett, úgynevezett „hitler szalonnát” (sütésálló, kemény lekvárt), cigarettát és kenyeret csempészett be nekik. Bizonyos **Orsós** nevű tizedes rendkívül kegyetlenül bánt a foglyokkal, ezért az orosz csapatok megérkezése után kivégezték *Mohácson*.

A *bori* táborból Németország felé vonulva itt állt meg egy rövid időre (1944. október 23-án) **Radnóti Miklós**. Itt fogalmazódhatott meg benne a harmadik, de legművészebb és egyben legmegrendítőbb *razglednicája*, melyet másnap *Mohácson* öntött végleges formába:

*„Az ökrök száján véres nyál csorog,
az emberek mind véreset vizelnek,
a század bűzös, vad csomókban áll.
Fölöttünk fú a förtelmes halál.”*

Mohács, 1944. október 24.

Már az 1944-es év végétől megkezdődött a német nemzetiségűek üldözése. **Werner Vincét** és családját (6 fő, 1948-ban), majd **Scháp Andrást** és családját (aki közben az atrocitások elkerülése végett, felvette a **Siklósi** nevet, 3 fővel 1948-ban) kitelepítették. Az orosz hadsereg csak átvonult a településen, az élelmiszer elkobzáson kívül nem volt nagyobb összetűzés a lakossággal.

1944 szilveszterén egy fiatal nőt vittek el „malenkij robotra”. **Hau Anna** túlélte a megpróbáltatásokat, igaz nagy árat fizetett érte. Kifelé menet a jeges hidegben gyalogolva lábujjai lefagytak. A Szovjetunióban egy sortársa - aki román sebész doktornő volt - rendkívül

mostoha körülmények között amputálta mind a tíz ujját. Emiatt kitelepítésének nagy részét kórházban töltötte. 1946 januárjában hazaindult. Októberben, Németország érintésével, meggyötörten és betegen szállt le a vonatról a *nagynyárádi* vasútállomáson. Ekkor találtak rá szülei, akik éppen Pécsre indultak a heti vásárba. Később a fiatalok szomorú történeteket hallhattak **Anna** nénitől a lágerban töltött napokról.

Befejezés

Kutatómunkám végén tudatosult bennem, hogy míg a II. világháború előtti időkből kevés és szórványos anyag áll a kutatók rendelkezésére, addig az 1945 utáni adatok jól rendszerezettek, könnyen hozzáférhetőek. Ebből adódik a kihívás, érdemes lenne feldolgozni ezt az időszakot is, akár napjainkig.

Feltett szándékom tehát, hogy inspiráljam a jövő nemzedék kutatóit - és önmagamat - az anyag objektív rendszerezésére és feldolgozására.

Tervezett kutatási vázlat:

1946-ban **Dr. Virágh József** püspök **Scheich Jánost** bízta meg a plébánia szervezésére. Ősszel a birtokot felosztották 9-12 kh-as parcellákra. Az új földtulajdonosok nagy lendülettel kezdtek hozzá a saját föld megműveléséhez.

1948-ban *Nagynyárádtól* elválva, önálló plébánia alakult.

Államosították az iskolát, ahol két tanteremben két tanító 91 gyermeket oktatott.

1949-ben - erős nyomásra - mindenki belépett az Állami Gazdaságba. Ennek hatására erőteljes fejlődésnek indul a puszta.

1951-ben a Tito elleni lövészárkok lövészállásainak betonból készült kupoláit gyártják a katonák és szállítják ki a védvonalra. Ma a település több részén megtalálhatóak ezek - fejre fordítva - virágtartóként.

1952-ben a plébánia visszakerült *Nagynyárádra*.

A határvédelemre kivezényelt katonaság ledönti az 1922-ben állított Emlékkeresztet.

1953-ban lebontották az ideiglenes felhúzott barakkokat. Üzemi konyha, munkásszálló, valamint közfürdő épül.

1956 végén megkezdik a Jugoszláviával szembeni védvonal felszámolását.

1957-től folyamatosan szolgálati lakások épültek.

1958-ban aranyérmes lesz a focicsapat.

1959-ben az iskola felső tagozata áldozatul esett a körzetesítésnek. A gyerekek *mohácsi* iskolákba jártak.

1961-ben a *Sátorhelyi* Gazdaság egyesült a *Bólyi* Állami Gazdasággal. Ez a fúzió a mai napig fennáll.

1964-ben takarmánykeverő épült a híres „Törökdomb” mellett.

A focisták bronzérmeket szereznek a bajnokságban.

Ebben az évben napköziotthonos óvoda indult, egy óvónővel és 36 gyerekekkel.

Megkezdik a Vár bontását, az út és az elválasztó kerítés építését.

1965-ben még nagyobb siker a focibajnokságban, a dobogó legfelső fokán a sportolóink.

1968-ban újra csúcson a focisták.

1969-ben a csapat nagy küzdelemben ezüstérmeket szerez.

1970-ben a *Bólyi* Állami Gazdaság - hatalmas komlóültetvényeinek kiszolgálására - szárítót épített. Az ország utolsó komlóültetvénye - éppen a *Mohács- Sátorhely* Történelmi Emlékpark mellett - 1998-ban szűnt meg. A szárító épülete a mai napig áll.

1973-ban ismét aranyérmesek a futballisták.

1974-ban az iskola felső tagozata *Nagynyárádra* került.

1976-ban az alsó tagozat is követte a felsősöket. Ebben az évben nyitották meg a mohácsi csata emlékére épült parkot. Az ünnepélyes megnyitóra a csata 450. évfordulóján került sor.

1978-ban kétszintes sorházakat és családi házakat kezdtek építeni a faluban.

1984-ben a települést pusztából községgé nyilvánította a belügyminiszter.

1985-ben ezüstérmeket szereznek a focisták a bajnokságban.

1986-ban a focicsapat magasabb csoportba léphet, mert aranyérmes lesz.

A *Bólyi* Mezőgazdasági Kombinát a régi iskolaépület mellé (ahol az óvoda működött) egy korszerű, öt tantermes iskolát épített. Ebbe az épületbe kerültek vissza *Nagynyárádról* az alsó tagozatosok.

1987-ben a focicsapat 3. helyezést szerez az új bajnokságban.

1992-ben elkészült a gáz- és csatornahálózat.

1993-ban az erdélyi *Csiklázárfalva* és *Sátorhely* polgármestere együttműködési (testvérfalu) szerződést írt alá, rendszeres cserelátogatás és gyermeküdvözlés céljából.

1994-ben az önkormányzat kialakított – a régi fürdő épületéből – egy hat tantermes iskolát, ahol a felső tagozat megkezdte a működését. Ekkor közel 100 gyermek tölti meg a tantermeket.

2000-ben megkezdődött - a régi magtár épületének felújításával és átalakításával - egy modern tornaterem építése.

2001-ben átadják az új tornacsarnokot.

A focicsapat harmadik helyezett lesz a bajnokságban.

2002-ben elkészül - a magtár alatti pince egy részében - az Ifjúsági klub, amit nagy örömmel vesznek birtokba a fiatalok.

2003-ban Néptánc Egyesület alakul **Frank István** vezetésével és **Kiss Gábor** szakmai irányításával.

Májusban - tragikus körülmények között - a Duna elragadja **Pálfi Sándor** 8. osztályos tanulót. Holtteste, példás összefogás eredményeként kerül haza Szerbiából.

2004-ben „Nyugdíjas házat” adnak át a Perényi utcában.

Sátorhely Baranya megye azon kevés települése közé tartozik, ahol nő a lakosság, egyesületek alakulnak, korösszetétele kedvező. Lakóinak száma 740 fő, és folyamatosan növekszik.

A település 20 éves évfordulóját ünnepélyes körülmények között, augusztus 20-án tartják meg.

2005-től a kedvezőtlen vidékpolitika és a gazdasági válság miatt a fejlődés visszafordul, és a szép eredmények kezdenek elhalványulni.

2006-ban először csökken a lakosság száma. Az iskolába járó gyerekek összlétszáma 50 fő alá esik.

2007-ben megszűnik a felső tagozat és a mohácsi Brodarics István Általános Iskola és Óvoda tagiskolája lesz az alsó tagozat az óvodával együtt.

2008-ban a Mohács Térségi Általános Művelődési Központhoz csatlakozik az iskola és az óvoda.

Felújításra kerül a ravatalozó a temetőben.

2009-ben nyugdíjas szociális ellátó rendszer indul, nappali ellátással és otthoni gondozással.

Süni Családi napközi alakul az alsós gyerekek ellátására.

Megindul a szelektív hulladékgyűjtés.

Felújításra kerül a Faluház tetőszerkezete.

Különdíjat nyer a település a Virágos Magyarországért versenyen.

2010-ben parkok és parkolók épülnek, saját busza lesz a településnek.

Napocska Családi napközi indul a bölcsődés korosztály részére.

A Brodarics István utca új aszfaltréteget kap.

2011-ben megindul egy több éves közmunka program, amely a falu külső megújulásának része.

Földcserével a falu tulajdonába kerül a volt címerező tábor.

A temetőnél hulladékgyűjtő és híd épül.

Erdélyben, *Csiklázárfalva* mellett, a *Nyergestetőn* a hősök emlékére **Keller Pál sátorhelyi** bogárnemester kopjafáját állítja fel az Önkormányzat.

2012-ben az utcabútorok cserélődnek.

Parkok és erdős részek kerülnek rendezés alá.

Újra *Sátorhely* tulajdonába kerül a szennyvíztelep.

Az Önkormányzat négy elhanyagolt, volt gazdatiszti sírt tesz rendbe a temető közepén.

2013-ban megkezdődik az új utcátáblák kihelyezése.

Új Közös Hivatal alakul 7 településből: *Nagynyárad, Sátorhely, Kölked, Lippó, Sárok, Bezedek* és *Ivándárda*.

A *DRV* üzemeltetésébe kerül a szennyvíztelep, majd a vízi közművek is.

Az állam átveszi az iskola működtetését és üzemeltetését, az ehhez kapcsolódó önkormányzati épületeket, így a Mohács Térségi Általános Iskola része lesz.

2014-ben tovább fejlődik a tábor, „múzeum” átadására kerül sor.

A focicsapat bronzérmes lesz a bajnokságban.

Megjelenik a falu történetének első része.

Augusztus második hétvégéjén kétnapos ünnepség keretében megünneplik a falu 680., illetve 30. évfordulóját.

Ebben az évben foglalkoztatják a legtöbb közmunkást az Önkormányzatnál.

Átadásra kerül a szennyvíztelepen a pályázati pénzből készült napkollektor, amely az energiaköltségeket jelentősen csökkenti.

Fél tucat pályázat beadása történik, amelyből több támogatást is nyer a település.

Közadakozásból és az Önkormányzat támogatásával Emlékkereszt állíttatik az 1952-ben lerombolt helyére.

Pályázati tőkéből megújul a Világháborús emlékmű is.

A könyv megjelenésének évében a következő intézmények, szervezetek és szolgáltatások működnek a településen:

Szervezetek: Néptánc Egyesület, Sport Egyesület, Banya Klub, Nyugdíjas Egyesület, Polgárórság

Intézmények és szolgáltatások: Önkormányzati Hivatal, Iskola - alsó tagozat, Könyvtár, Nyugdíjas Klub, Falusi kiállítótér, Tornacsarnok, Napocska Családi napközi bölcsődés

korúaknak, Óvoda, Körzeti orvos, Védőnő, Posta, Presszó, Kocsma, Boltok, Körzeti rendőr, Templom, Fodrászat, Községi ház, Műhely, Tábor

Önkormányzati Képviselő testület: Heteyi Antal képviselő, (Illés Ildikó volt képviselő), Kresz László képviselő, Lőrincz Árpád polgármester, Sebestyén Béla képviselő, Tátrai Tibor alpolgármester

Utóhang

A felsorol kutatási vázlatból, egy momentumot mégsem hagynék az utódokra, ez az 1993-as esztendő, melyben az erdélyi *Csiklázárfalva* és a magyarországi *Sátorhely* települések polgármesterei együttműködési szerződést írtak alá. Teszem ezt tisztelem és barátságom jeléül. Kegyelettel emlékezve **Szöke Terikére** és barátsággal fordulva a határon túlra került, *csiklázárfalvi és kozmási* testvéreinkhez. (a szerző)

Az erdélyi kapcsolat és Csiklázárfalva rövid története

Hegedűsné Szöke Terézia (1939 – 1999) a II. világháború után *Erdélyből, Lázárfalváról* került Magyarországra, és később telepedett le *Sátorhelyen*. Az ő ötlete volt, hogy *Sátorhely* települése vegye fel a kapcsolatot szülőhelyével, és alakítson ki testvéri viszonyt. 1993-ban megkötötték a megállapodást a két település között. 1994-ben **Jónásné Lovász Teréz** vezetésével megalakult az Erdélyi Baráti Kör, amely ettől kezdve szervezte a testvérkapcsolattal járó feladatokat. A mai napig tartó elválaszthatatlan barátságok kötődtek a családok között. Eleinte minden évben utazott egy küldöttség *Csiklázárfalvára* és viszont fogadták az erdélyi családokat *Sátorhelyen*.

Később módosultak a találkozások: egyik évben „Csíkba” utaztunk, másik évben küldöttséget, vendégeket fogadtunk. Az első időben kisbuszokkal hoztuk-vittük a *csiklázárfalvi* iskolás gyerekeket, akik egy hetet töltöttek *Sátorhelyen*. Sajnos 1999-ben *Terike* elhunyt, így ez az összekötő szál megszakadt a két település között. Hamvait *Sátorhelyen*, egy kopjafa alatt helyezték el a temetőben.

Az ezredforduló utáni nehéz gazdasági helyzet, a nagy távolság (720 kilométer), Hegedűs Terike halála, az Erdélyi Baráti Kör megszűnése és az „emberi tényező” következtében egyre ritkábbak lettek a szervezett találkozások. 2010 és 2013 között az Önkormányzat többször próbálta újraéleszteni, és más szervezési alapokra helyezni a kapcsolatokat, de egyelőre hiába. Pedig most nyílna lehetőség 40-50 főnyi felnőtt- és gyermekcsoport fogadására, hiszen az Önkormányzat a volt címerező táborban tudná fogadni őket, és akár egy hetes programot is

szervezne nekik. Az egyéni kapcsolatok és a személyes látogatások azonban a mai napig fennmaradtak.

Csiklázárfalva történetéből:

A *Kozmás* községhez tartozó *Csiklázárfalva* 690 méteres tengerszint feletti magasságban fekszik. Lakossága a 2002-es népszámlálási adatok alapján 630 fő, ebből 619 magyar nemzetiségű. 2002-ben 611 római katolikus, 8 református, 6 ortodox és 5 egyéb valláshoz tartozó személy élt a faluban. (1940-ben összesen 920 lakosa volt: 903 római katolikus, 1 görög katolikus, 4 evangélikus, 10 református és 2 unitárius.)

A település első írásos említése 1365-ből való. Nevében az alapító (később Szárhegyre áttelepedett) **Lázár** család emlékét őrzi. Később a tulajdonjog a **Béldi**, a **Petki** és az **Apor** családokra szállt át, akik jobbágyokat telepítettek ide a földek megművelésére. (**Orbán Balázs** idejében, a XIX. század közepén még láthatóak voltak a Kúria-dombon álló Petki-kúria nyomai). Egyes feltételezések szerint a falu eredeti helye a *Kápolnamezőn* lehetett (ahol *Sátorhely* Község Önkormányzata nyitott kápolnát építtetett), mivel itt számos erre utaló épületmaradványt találtak. Mai helyén csak a XVI. század folyamán jött létre település. Kápolnáját 1580-82 körül építették. 1643-ban itt tartották Csík- Gyergyó- és Kászon-székek katonai szemláját. 1690-ban a kurucok égették fel a falut. 1717-19-ben pestisjárvány tizedelte lakosságát. 1882. július 4-én kápolnája, és az alszegi falurész összes háza leégett. A trianoni békediktátumig *Csik vármegye Kászonalcsíki járásához* tartozott. 1914-től 1996-ig önálló egyházközség, jelenleg a kozmási plébános látja el az egyházi feladatokat.

Bibliográfia

Alispáni ált. irat BML. 1431/ 887. 1887.

Baranya megyei Tan. Műv. Oszt. Irattár 183/ 1964.

Baranya vármegye Hiv. Lev. 1908. április 23.

Baranyai Ismertető szerk.: Kalotai László Pécs **1933**.

Bellyei uradalom leírása Országos Gazdasági Egyesület Bécs **1833**.

Bellyei uradalom. Úrbéri iratok. Kilenc kérdőpontra adott válaszok Össz.: Keskend BML. **1790**.

Bertényi Iván szerk.: A történelem segédtudományai Bp. **1998**.

B. Horváth Csilla: A bellyei Habsburg uradalom és a fotográfia a századfor. idején Bp. **1995**.

Brodarics István: A mohácsi veszedelem leírása Bp. **1895**.

Descriptio Stat. Top. Pecessum Baranyavariensis Közjogi Intézkedések 543. szám **1822.**

Engel - Kristó - Kubinyi: Magyarország története 1301 – 1526. Bp. **1998.**

Erdei Ferenc: A magyar paraszttársadalom Bp. **1941.**

Erdős - Léman: Mohács földrajza Mohács **1974.**

Fölker József: Mohács története Mohács **1900.**

Kávássy Sándor: Bevezetés a történettudományba Bp. **1998.**

Kiss Béla: A mohácsi csata Mohács **1996.**

Kiss Lajos: A szegény asszony élete Bp. **1941.**

Kiss Lajos: A szegény ember élete Bp. **1939.**

Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára Bp. **1988.**

Kiss Mária: A Duna-Dráva köze jobbágyságának élete a terület nagybirtokain a XVIII. századtól a XIX. század elejéig Pécs **1988.**

Koller József: Historia episcopatus Quinque Ecclesiarum Pozsony **1789.**

Kriveczky Béla: Történelmi szakkifejezések magyarázó szótára Bp. **1992.**

Magyarország történeti kron. I-IV. szerk.: Bende Kálmán Bp. **1983.**

Mohácsi Emlékkönyv szerk.: Lukinich Imre Bp. **1926.**

Mohács-Sátorhely Történelmi Emlékhely szerk.: Éri István Bp. **1997.**

Nagynyárád története **1926.**

Nagynyárádi Plébánia hivatal Irattár 78/ **1948.**

Nemeskürthy István: Elfelejtett évtized Bp. **1974.**

Nemeskürthy István: Önfia vágta sebét Bp. **1980.**

Németh Ferenc: „Közvélemény” XI. évf. 19. és 21. szám **1899.**

Népszámlálás BML. **1850.**

Népszámlálás Bp. **1821.**

Népszámlálás Bp. **1831.**

Papp László: Újabb kutatások a mohácsi csatatéren Különnyomat a JPM Évkönyvéből **1962.**

Papp László: Régészeti füzetek I. 18 – 21. szám Pécs **1967-68.**

Perjés Géza: Az országút szélére vetett ország Bp. **1975.**

Perjési Géza: Mohács Bp. **1979.**

Rajczy Péter: A drávaszögi uradalmak kialakulása és működése Siklós **1994.**

Szakály Ferenc: A mohácsi csata Bp. **1981.**

Várady Ferenc: Baranya múltja és jelene Pécs **1896.**

Veres Péter: Az Alföld parasztsága Bp. **1939.**

Virágh Rózsa: Magyar helységnevek eredete Szeged **1931.**